

Міністерство юстиції України

Методичні рекомендації

**Запобігання і протидія корупції в державних органах
та органах місцевого самоврядування**

м. Київ, 2013

Методичні рекомендації підготовлені Міністерством юстиції із залученням Головних управлінь юстиції у Донецькій та Миколаївській областях спільно з Інститутом вивчення проблем злочинності імені академіка В.В.Сташиса Національної академії правових наук України.

Методичні рекомендації розраховані для використання у роботі особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, працівниками громадських приймалень з надання безоплатної первинної правової допомоги.

Метою рекомендацій є ознайомлення працівників державних органів та органів місцевого самоврядування з ключовими положеннями запровадженої у 2011 році системи запобігання і протидії корупції та вимогами щодо доброчесної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху у цьому процесі є передумовою для формування у суспільства довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

З 2011 року в Україні функціонує принципово нова антикорупційна система, яка має переважно превентивний характер і орієнтована на створення в суспільстві ефективних механізмів попередження корупції. За таких умов посилюється значення вимог до доброчесної поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які мають бути ними засвоєні як норми повсякденної поведінки.

Реформа антикорупційної системи розпочалася у 2011 році із створенням Президентом України Національного антикорупційного комітету та подальшого прийняття низки законодавчих актів, серед яких ключовим є Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». У практичній площині основні напрямки державної антикорупційної політики закріплені у Національній антикорупційній стратегії на 2011 – 2015 роки, схваленій Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001. Форми та методи реалізації Стратегії визначені у Державній програмі щодо запобігання і протидії корупції на вказаний період, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1240.

Статтею 3 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» визначено такі основні принципи запобігання і протидії корупції:

- верховенства права;
- законності;
- комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів;
- пріоритетності запобіжних заходів;
- невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень;
- відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів;
- забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів,

відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням.

Із вказаного переліку випливає, що саме *запобігання корупції через низку встановлених законодавством механізмів, у тому числі в активній співпраці із громадськістю, є пріоритетним підходом у питанні подолання корупції.*

Разом з тим, ефективною антикорупційна політика може бути лише за умов існування реальних та дієвих інструментів протидії корупції, зокрема і на основі інститутів відповідальності та застосування традиційних правоохоронних методів. Тобто подолати корупцію неможливо без невідворотного настання відповідальності за вчинення корупційного правопорушення. Одночасно із Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», яким визначено склади злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а також адміністративних корупційних правопорушень.

Запорукою успішного виконання завдання із мінімізації проявів корупції є забезпечення належного рівня знань антикорупційного законодавства як представниками державних органів та органів місцевого самоврядування, так і суспільством в цілому. З одного боку це сприяє ефективній дії встановлених законодавством превентивних антикорупційних механізмів, а з іншого – підвищує рівень правової обізнаності громадян, що зменшує ризик порушення їхніх основних прав і свобод у повсякденному житті, а також сприяє формуванню у населення нетерпимого ставлення до проявів корупції.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Законодавчі основи запобігання і протидії корупції.

Перш за все, слід зазначити, що в Україні замість фрагментарного законодавства створено систему антикорупційного законодавства, яке охоплює всі сфери суспільного життя і включає різні види нормативно-правових актів.

Основним антикорупційним нормативно-правовим актом в Україні є Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». Відповідно до статті 2 вказаного Закону відносини, що виникають у сфері запобігання і протидії корупції, регулюються цим Законом, іншими законами і міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами.

До актів законодавства, що утворюють основу антикорупційного законодавства України, належать наступні:

- Конституція України;
- Конвенція ООН проти корупції (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V);
- Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ратифікована Законом України від 16 березня 2005 року № 2476-IV);
- Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 252-V);
- Додатковий протокол до Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (ратифікований Законом України від 18 жовтня 2006 року № 253-V);
- Кримінальний кодекс України;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції»;
- Закон України «Про правила етичної поведінки»;
- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»;
- Національна антикорупційна стратегія на 2011 – 2015 роки, схвалена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001;
- Указ Президента України від 1 вересня 2011 року № 890 «Питання Національного антикорупційного комітету»;
- Указ Президента України від 5 жовтня 2011 року № 964 «Про першочергові заходи з реалізації Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»;
- Указ Президента України від 25 січня 2012 року № 33 «Про

Порядок проведення спеціальної перевірки відомостей щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування»;

- Державна програма щодо запобігання і протидії корупції, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1240;
- постанова Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 року № 1422 «Питання запобігання та виявлення корупції в органах виконавчої влади»;
- Порядок інформування Національного агентства з питань державної служби про осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 року № 1072;
- Порядок підготовки та оприлюднення звіту про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2011 року № 1094;
- Порядок передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1195;
- Порядок зберігання документів і використання відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, та відомостей щодо відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 року № 16;
- постанова Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2012 року № 64 «Про виготовлення бланків декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру»
- розпорядження Кабінету Міністрів України «Про підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з питань запобігання і протидії проявам корупції на державній службі та службі в органах місцевого самоврядування» від 6 липня 2011 року № 642-р;
- наказ Міністерства юстиції України від 5 серпня 2013 року № 1608/5 «Питання проведення антикорупційної експертизи»;
- Методологія проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів, затверджена наказом Міністерства юстиції від 23 червня 2010 року № 1380/5;
- Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 11 січня 2012 року № 39/5;
- Порядок звірки переліку осіб, уповноважених на виконання

функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені з посад у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, з відомостями, що містяться в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні правопорушення, затверджений спільним наказом Міністерства юстиції України та Національного агентства України з питань державної служби від 29 листопада 2012 року № 1764/5/228;

- Порядок надсилання електронних копій судових рішень щодо осіб, які вчинили корупційні правопорушення, затверджений спільним наказом Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції України від 26 січня 2012 року № 12/152/5;
- наказ Міністерства юстиції України та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 30 вересня 2013 року № 2055/5/1153 «Про національну систему оцінки рівня корупції»;
- Інструкція про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони і Державної судової адміністрації від 22 квітня 2013 року № 52/394/172/71/268/60;
- Загальні правила поведінки державного службовця, затверджені наказом Головного управління державної служби України від 4 серпня 2010 року № 214.

Безперечно, наведений перелік не є вичерпним і включає лише основні нормативно-правові акти у сфері запобігання і протидії корупції. Спеціальні норми щодо запобігання і протидії корупції також визначені актами законодавства, якими врегульовано діяльність окремих державних органів, служб тощо (в частині визначення їх статусу, функцій, процедур, тощо). Такі норми є важливими з огляду на те, що вони утворюють превентивні механізми неналежної поведінки посадовців. У цій частині національне законодавство є динамічним, воно постійно вдосконалюється і розвивається.

Специфічну групу нормативних актів утворюють галузеві правила поведінки (наприклад, Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури, затверджений наказом Генерального прокурора України від 28 листопада 2012 року № 123; Кодекс суддівської етики, затверджений XI з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року тощо). Ще одним прикладом є накази окремих державних органів, якими визначено порядок проведення спеціальної перевірки та про які йтиметься нижче.

2. Визначення основних термінів

Для формування чіткого розуміння національних антикорупційних стандартів необхідно з'ясувати сутність ключових законодавчих термінів. Такі визначення наведені у статті 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». В інших актах законодавства вони найчастіше

використовуються з прямим посиланням на основний антикорупційний закон.

До таких термінів належать наступні.

Корупція. Визначення цього поняття можливе в різних площинах. В загальносоціальному розумінні до корупції відносяться *будь-які форми нелегітимного використання службового в особистих цілях*. В антикорупційному законодавстві дається **правове визначення корупції**, на основі якого формулюються похідні законодавчі терміни. Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» передбачено таке визначення: **корупція** – *використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону (в даному випадку наводиться перелік суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення), наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей*.

Корупційне правопорушення визначається як *умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність*.

Варто звернути увагу на те, що до корупційних правопорушень віднесено кілька специфічних правопорушень, що фактично не мають ознак корупції, однак є суттєвими порушеннями вимог антикорупційного законодавства щодо запобігання корупції. Йдеться, зокрема, про порушення вимог фінансового контролю, порушення вимог стосовно повідомлення про конфлікт інтересів, невжиття заходів щодо протидії корупції, відповідальність за які передбачена главою 13-А «Адміністративні корупційні правопорушення» Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Неправомірна вигода. Вказаний термін є одним з ключових у антикорупційному законодавстві загалом та у законодавстві про відповідальність за корупційні правопорушення. При цьому саме цей термін замінив поняття хабар в українському законодавстві.

Відповідно до вказаного Закону **неправомірна вигода** – *це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову*.

Інші наведені у Законі визначення є похідними або пов'язаними з

базовими поняттями. Їх визначення та способи тлумачення будуть розглянуті у контексті окремих спеціальних тем.

3. Суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення

Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» передбачає вичерпний перелік осіб, що визнаються суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення. Такий перелік дозволяє окреслити не лише тих, хто може понести відповідальність за відповідні порушення, а й осіб, які зобов'язані виконувати встановлені законодавством антикорупційні обмеження та обов'язки.

Відповідно до статті 4 вказаного Закону суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

г) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, Голова, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально-виконавчої служби, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби;

є) члени Центральної виборчої комісії;

ж) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади

Автономної Республіки Крим;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої цієї статті;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках);

в) посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, в тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), а також іноземні третейські судді, особи, які уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному до судового;

г) посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону;

4) посадові особи та працівники юридичних осіб – у разі одержання ними неправомірної вигоди, або одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1 і 2 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди;

5) фізичні особи – у разі одержання від них особами, зазначеними у пунктах 1 – 4 частини першої цієї статті, або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди.

Для працівників, що за посадою чи відповідно до своїх повноважень пов'язані з державною чи комунальною сферою, важливо **чітко ідентифікувати себе з переліченими у законі категоріями суб'єктів відповідальності**. Практика перших років застосування нового антикорупційного законодавства показує існування певних складнощів такої ідентифікації.

Наприклад, складним виявилось віднесення тих чи інших працівників державних чи комунальних установ та організацій до таких суб'єктів як «посадові особи юридичних осіб публічного права», тобто групи осіб, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи

органів місцевого самоврядування.

Для визначення статусу таких осіб слід врахувати наступне.

А) головним критерієм віднесення особи до кола посадових осіб є наявність в неї організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій;

Б) відповідно до судової практики, яка склалася і знайшла своє відображення у відповідному узагальненні Верховного Суду України (йдеться про постанову Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво») організаційно-розпорядчими обов'язками є обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступників, керівників структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири тощо). У той же час під адміністративно-господарськими обов'язками розуміються обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо;

В) відповідно до абзацу третього частини другої статті 81 Цивільного кодексу України юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

ПРЕВЕНТИВНІ АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ

Законодавством встановлено низку положень, що за змістом є обмеженнями та заборонами певних видів поведінки посадових осіб, а за своїм призначенням це – засоби запобігання корупції. Необхідно такі положення знати, розуміти та дотримуватись у своїй повсякденній діяльності. Крім того, законодавство встановлює низку вимог та процедур, спрямованих на запобігання корупції. Усі ці інструменти становлять комплекс антикорупційних механізмів, які виступають «бар'єрами» на шляху вчинення корупційних правопорушень.

4.Обмеження щодо використання службового становища

Використання посадового становища не може відбуватись всупереч публічним інтересам задля особистої вигоди.

Статтею 6 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» встановлено низку обмежень щодо використання суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення свого службового становища.

Такі обмеження поширюються на чітко визначене законом **коло осіб**:

- 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- 2) особи, які для цілей антикорупційного законодавства прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону.

Види обмежень та заборон. Законодавство містить не лише загальну заборону неправомірного використання службового становища, але й перелік форм (різновидів) неналежної поведінки. Хоча вказаний перелік не є вичерпним, він фактично охоплює всі основні типи ситуацій, з якими можна зіткнутись на практиці. Вказаним особам забороняється використовувати свої службові повноваження та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди або у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі:

- 1) неправомірно сприяти фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти);
- 2) неправомірно сприяти призначенню на посаду особи;
- 3) неправомірно втручатися в діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб;
- 4) неправомірно надавати перевагу фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків.

Для розуміння вказаних положень важливо визначитись у тому, як співвідносяться поняття *правомірність та неправомірність дій*. Правозастосовча практика єдиним критерієм для такої оцінки визнає *відповідність дій посадових осіб вимогам законів або іншим нормативно-правовим актам*.

Тобто рекомендованим є підхід, згідно з яким під поняттям *правомірні дії* слід розуміти дії посадових осіб, що відповідають вимогам законів та інших нормативно-правових актів. У свою чергу *неправомірними діями* посадових осіб є порушення ними вимог законодавства під час виконання своїх службових обов'язків.

5. Обмеження щодо суміщення та сумісництва

Обмеження щодо сумісництва та суміщення **поширюється** виключно на осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (пункт 1 частини першої статті 4 Закону «Про засади запобігання і протидії корупції»). Однак при цьому важливим є положення про те, що **ці обмеження не поширюються** на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі), народних засідателів і присяжних.

Види обмежень:

А) відповідно до пункту 1 частини першої статті 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» вказаним вище особам, забороняється займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено [Конституцією](#) або законами України.

Фактично в даному випадку мова йде про дві суттєво різні ситуації.

По-перше, заборона на іншу оплачувану діяльність.

Під такою діяльністю «інша оплачувана діяльність» слід розуміти будь-яку діяльність, спрямовану на отримання доходу і не пов'язану з виконанням особою своїх посадових обов'язків з виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Разом з тим така заборона не поширюється на *викладацьку, наукову і творчу діяльність, медичну практику, інструкторську та суддівську практики із спорту*.

Спеціальне законодавство дозволяє дещо конкретизувати вказані положення. Так, характеризуючи поняття «*наукова діяльність*» слід виходити з того, що статтею 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» передбачено, що наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Відповідно до статті 4 вказаного Закону суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності є: вчені, наукові працівники, науково-педагогічні працівники, а також наукові установи, наукові організації, вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, громадські організації у науковій і науково-технічній діяльності.

Хоча законодавство не містить визначення терміну *«викладацька діяльність»*, правозастосовча практика виходить з того, що в даному випадку може бути застосовано відповідні положення щодо педагогічної діяльності. Вказаний термін вживається у законодавстві про освіту. Зокрема, відповідно до Законів України *«Про освіту»*, *«Про загальну середню освіту»*, *«Про вищу освіту»*, *«Про наукову і науково-технічну діяльність»* та *«Про професійно-технічну освіту»* зазначений термін охоплює діяльність викладацького складу відповідних навчальних закладів.

З приводу визначення терміну *«творча діяльність»* слід зазначити, що згідно з підпунктом 21 статті 1 Закону України *«Про культуру»* та частиною четвертою статті 1 Закону України *«Про професійних творчих працівників та творчі спілки»* творча діяльність – це індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів, що мають культурну цінність.

Відповідно до Державного класифікатора України *«Класифікація організаційно-правових форм господарювання»*, затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 травня 2004 р. № 97, творча діяльність визначається як індивідуальна чи колективна творчість професійних творчих працівників, результатом якої є твір чи його інтерпретація, що мають культурно-мистецьку цінність (підпункт 3.7.8.2 пункту 3.7 *«Об'єднання громадян, профспілки, благодійні організації та інші подібні організації»* розділу 3 *«Об'єкти організаційно-правових форм господарювання»*).

У законодавстві про охорону здоров'я визначення терміну *«медична практика»* наявне лише в Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з медичної практики (в редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України № 981 від 30 листопада 2012 року), відповідно до якого – це вид господарської діяльності у сфері охорони здоров'я, який провадиться закладами охорони здоров'я та фізичними особами – підприємцями, які відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам, з метою надання видів медичної допомоги, визначених законом, та медичного обслуговування. Однак, слід брати до уваги, що вказаний термін передбачений саме для застосування до господарської діяльності у відповідній сфері. Водночас, у контексті антикорупційного законодавства йдеться не про господарську чи підприємницьку діяльність із здійснення медичної практики, а про

можливість зайняття нею в державних чи комунальних установах охорони здоров'я.

У законодавстві відсутні визначення поняття «інструкторська та суддівська практика із спорту», а відтак ці питання іще потребують окремого законодавчого врегулювання.

По-друге, йдеться про **заборону зайняття підприємницькою діяльністю.**

При застосуванні обмеження в частині зайняття підприємницькою діяльністю слід керуватися наведеним у статті 42 Господарського кодексу України визначенням підприємництва як самостійної, ініціативної, систематичної, на власний ризик господарської діяльності, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Б) Відповідно до пункту 2 частини першої статті 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, забороняється входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено [Конституцією](#) або законами України.

Закон містить **вичерпний перелік заборонених видів діяльності (зокрема, перелік органів управління, до яких особа не може входити).** Важливо, що до них не віднесено заборону на участь у загальних зборах підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Такий закріплений у Законі підхід є результатом приведення зазначеної норми у відповідність із Рішенням Конституційного Суду України від 13 березня 2013 року № 6-рп, яким визнано таким, що не відповідає Конституції України, положення пункту 2 частини першої статті 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» в частині заборони особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, брати участь у загальних зборах підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

Водночас, варто зауважити, що правила запобігання та врегулювання конфлікту інтересів передбачають обов'язок передачі в управління корпоративних прав у випадку призначення на посаду, пов'язану з

виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Про це більш детально йдеться у розділі 11, присвяченому питанню конфлікту інтересів.

Обидва передбачених статтею 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» обмеження містять застереження «якщо інше не передбачено Конституцією або законами України». Крім цього, частина друга вказаної статті передбачає, що у разі якщо Конституцією і законами України для окремих посад встановлено спеціальні обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, то їх додержання забезпечується за спеціальними процедурами.

Прикладом встановлення більш жорстких від передбачених вказаним Законом обмежень щодо сумісництва з іншими видами діяльності є положення частини першої статті 120 Конституції України, відповідно до якої члени Кабінету Міністрів України, керівники центральних та місцевих органів виконавчої влади не мають права суміщати свою службову діяльність з іншою роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входить до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства, що має на меті одержання прибутку.

Обмеження щодо одержання дарунків (пожертв)

Антикорупційне законодавство чітко окреслює **перелік осіб, стосовно яких існують спеціальні вимоги щодо отримання подарунків.** До них належать:

особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (пункт 1 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»);

дві категорії осіб, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені в пункті 1 частини першої статті 4 вказаного Закону;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи в установлених законом випадках).

Відповідно до частини першої статті 8 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» вказаним особам, **забороняється:**

приймати дарунки (пожертви), за рішення, дії чи бездіяльність в інтересах дарувальника, що приймаються, вчиняються як безпосередньо такою особою, так і за її сприяння іншими посадовими особами та органами, тобто у формі так званого «завуальованого» хабара.

забороняється приймати будь-який дарунок (пожертву) від підлеглої особи.

Загальна заборона має винятки – «дозволені» дарунки та пожертви. До них належать наступні.

1. *Дарунки, які відповідають загально визнаним уявленням про гостинність та пожертви*, за наявності двох умов:

а) такі дарунки чи пожертви не можуть прийматися за вчинені рішення, дії чи бездіяльність в інтересах дарувальника, що приймаються, вчиняються як безпосередньо особою, якій надається дарунок чи жертва, так і за її сприяння іншими посадовими особами та органами;

б) якщо вартість таких дарунків (пожертв) не перевищує 50 відсотків мінімальної заробітної плати, встановленої на день прийняття дарунка (пожертви), одноразово, а сукупна вартість таких дарунків (пожертв), отриманих з одного джерела протягом року, – однієї мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня поточного року. Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється у Законі України про Державний бюджет кожного року.

Довідково: Стаття 8 Закону України «Про Державний бюджет на 2013 рік» встановлює такий розмір мінімальної заробітної плати у місячному розмірі: з 1 січня – 1147 гривень, з 1 грудня – 1218 гривень. У зв'язку з цим, упродовж 2013 року з одного джерела дозволяється отримувати як прояви гостинності дарунки не більше ніж на 1147 гривень. У той же час, вартість дарунка (пожертви) отриманого одноразово в період з 1 січня по 1 грудня 2013 року не може перевищувати 573,5 гривень, а з 1 грудня до кінця року – 609 гривень.

2. Законом встановлено випадки, на які не поширюється згадане правило щодо розміру дарунків (пожертв).

Це, зокрема, стосується:

- дарунків, які даруються близькими особами.

Близькими особами Закон визначає таких осіб:

чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням;

особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 4 цього Закону, в тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі;

- одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Враховуючи вимоги Закону, до особистих подарунків належать подарунки, одержані від близьких осіб, давніх друзів та добрих знайомих, які

дарують подарунки з нагоди, наприклад, дня народження, ювілею або загальноновизнаного свята (Новий Рік, Міжнародний жіночий день, День захисника Вітчизни тощо) за умови, що їх дарунки не впливатимуть на прийняття особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, окремими прирівняними до них особами неправомірних рішень або не створюватимуть враження, що це може впливати на їхні рішення.

До дарунків, що дозволятимуться приймати вказаним особам, можуть бути віднесені й ділові дарунки (сувеніри) та прояви гостинності (запрошення на каву або вечерю) у скромних межах, які широко використовуються для налагодження добрих ділових відношень і зміцнення робочих стосунків.

Однак, умовами прийняття таких дарунків та проявів гостинності є знову ж таки те, що такі подарунки та прояви гостинності не будуть постійними, не впливатимуть на прийняття згаданими особами рішень або не створюватимуть враження, що це може впливати на їхні рішення.

Практика службової діяльності потребує визначення та розуміння правил поведінки у ***ситуаціях отримання чи пропозиції отримання неправомірного подарунка.***

У таких випадках слід керуватися положеннями статті 16 Закону України «Про правила етичної поведінки», яка визначає в комплексі правила, спрямовані на запобігання одержанню неправомірної вигоди або дарунка (пожертви).

Ситуація перша: надходження пропозиції щодо неправомірної пожертви чи подарунка.

Перш за все необхідно чітко визначитись, чи належить дарунок (пожертва) до «неправомірних». Для цього слід використовувати положення щодо прийнятності подарунка, які вже були розглянуті вище. Крім того, слід виходити з того, що забороняється приймати неправомірну вигоду або дарунок (пожертву) для використання в подальшому як доказу.

У разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або дарунка (пожертви), незважаючи на особисті інтереси, посадові невідкладно вживають таких заходів:

- 1) відмовляються від пропозиції;
- 2) за можливості ідентифікують особу, яка зробила пропозицію;
- 3) залучають свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа колег по

роботі;

4) письмово повідомляють про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або відповідний виборний чи колегіальний орган та/або одного з визначених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Ситуація друга: виявлення подарунка чи пожертви (наприклад, на робочому місці, тощо).

Якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, виявила у своєму службовому приміщенні чи передану в інший спосіб неправомірну вигоду або дарунок (пожертву), вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника.

Про виявлення неправомірної вигоди або дарунка (пожертви) складається акт, який підписується особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка виявила неправомірну вигоду або дарунок (пожертву), та його безпосереднім керівником.

У разі якщо неправомірну вигоду або дарунок (пожертву) виявляє особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка є керівником, акт про виявлення неправомірної вигоди або дарунка (пожертви) підписує ця особа та особа, яка обіймає посаду заступника керівника цього органу. Предмети неправомірної вигоди, дарунки (пожертви) зберігаються в органі до їх передачі відповідним органам.

Офіційні дарунки

Особливих правил слід дотримуватись щодо дарунків, які одержуються як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям. Як правило, такі дарунки мають місце під час візитів, урочистостей, інших офіційних заходів.

У такому випадку особа, яка одержала дарунок, зобов'язана передавати його органу, установі чи організації, визначеному Кабінетом Міністрів України. Порядок передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2011 року № 1195. Вказаний порядок, зокрема, передбачає створення відповідним органом комісії для оцінки вартості дарунка, вирішення питання щодо можливості його використання, місця та строку зберігання. Примірне положення про комісію з питань оцінки вартості, вирішення питання щодо можливості використання, місця та строку зберігання дарунка, одержаного особою як подарунка державі, Автономній

Республіці Крим, територіальній громаді, державній або комунальній установі чи організації, затверджене наказом Національного агентства України з питань державної служби від 26 грудня 2011 року № 86.

Обмеження щодо роботи близьких осіб

Обмеження щодо роботи близьких осіб поширюється на:

а) осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (пункт 1 частини першої статті 4 Закону «Про засади запобігання і протидії корупції»), за виключенням народних депутатів України, депутатів Автономної Республіки Крим та депутатів місцевих рад;

б) посадових осіб юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок бюджетних коштів.

Відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» вказані особи не можуть *мати у безпосередньому підпорядкуванні* близьких їм осіб або бути *безпосередньо підпорядкованими* у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам.

Безпосереднє підпорядкування – відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника, в тому числі через вирішення (участь у вирішенні) питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень, контролю за їх виконанням. При цьому відносинами прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника вважається наявність хоча б одного із перелічених повноважень керівника щодо підлеглої йому близької особи.

Блиькими особами Закон визначає таких осіб:

чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням;

особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 4 цього Закону, в тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Згадане **обмеження не поширюється** на:

- 1) народних засідателів і присяжних;
- 2) близьких осіб, які безпосередньо підпорядковані один одному у зв'язку з перебуванням кожного з них на виборній посаді;
- 3) осіб, які працюють у сільських населених пунктах (крім тих, що є районними центрами), а також гірських населених пунктах;

4) осіб, які працюють в галузі освіти, науки, культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, соціального захисту, крім державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» статус особи, яка проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського, надається громадянам, що постійно проживають, постійно працюють або навчаються на денних відділеннях навчальних закладів у цьому населеному пункті, про що громадянам виконавчим органом відповідної місцевої ради видається посвідчення встановленого зразка. У разі, коли підприємство, установа, організація розташовані за межами населеного пункту, якому надано статус гірського, але мають філії, представництва, відділення, інші відокремлені підрозділи і робочі місця в населених пунктах, що мають статус гірських, на працівників, які постійно в них працюють, поширюється статус особи, що проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського.

Необхідно мати на увазі, що зазначене обмеження по суті складається з двох окремих заборон: *мати в підпорядкуванні близьких осіб або бути їм безпосередньо підпорядкованим.*

Тому, наприклад, ситуація, коли близькі особи перебувають у відносинах безпосереднього підпорядкування і при цьому підпорядкована особа працює у сільській місцевості, а керівник працює у місті, потребує врегулювання, оскільки має місце порушення обмеження з боку особи, яка є керівником.

Заходи попередження безпосереднього підпорядкування

Уникненню порушень вказаного обмеження сприяє, перш за все, чітке усвідомлення посадовими особами його змісту та можливих негативних наслідків. Крім того, законом визначаються і спеціальні превентивні механізми.

Наприклад, особам, зазначеним у підпунктах «а», «в»-«ж» пункту 1 та підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 Закону «Про засади запобігання і протидії корупції» (крім народних засідателів і присяжних), забороняється брати участь у роботі колегіальних органів під час розгляду питань щодо призначення на посаду близьких їм осіб та у будь-який інший спосіб впливати на прийняття такого рішення. Схожі положення є в окремих спеціальних законах.

Крім того, особи, які претендують на зайняття посад, зазначених у згаданих положеннях статті 4 Закону, зобов'язані повідомити керівництво

органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб.

Дії при виникненні ситуації порушення обмеження

Закон чітко визначає алгоритм дій у випадку, коли все ж відносини безпосереднього підпорядкування виникли. Така ситуація може, наприклад, мати місце у випадку обрання однієї з близьких осіб на виборну керівну посаду, в той час як інша близька особа вже працює на іншій невиборній посаді в цьому ж органі та у зв'язку з фактом обрання опиняється в умовах безпосереднього підпорядкування близькій особі.

У випадку виникнення відповідних обставин близьким особам надається п'ятнадцятиденний строк для самостійного їх усунення. Якщо в зазначений строк ці обставини добровільно не усунуто, відповідні особи або близькі їм особи в місячний строк з моменту виникнення обставин підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає безпосереднє підпорядкування. У разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває у підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади. Відповідна підстава звільнення окремо передбачена в Кодексі законів про працю України (пункт 4 частини першої статті 41), а також окремих законах, якими врегульована діяльність органів чи служб (наприклад, пункт 8 частини другої статті 46² Закону України «Про прокуратуру», пункт 11 частини другої статті 12 Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України»).

Обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функції держави, місцевого самоврядування

Статтею 10 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» передбачено обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування.

Варто зазначити, що запровадження такого обмеження є загальноновизнаним міжнародним антикорупційним стандартом.

Так, статтею 12 Конвенції ООН проти корупції серед інструментів, спрямованих на запобігання корупції в приватному секторі, передбачено запобігання виникненню конфлікту інтересів шляхом установлення обмежень, у належних випадках й на обґрунтований строк, стосовно професійної діяльності колишніх державних посадових осіб у приватному секторі після їхнього виходу у відставку або на пенсію, якщо така діяльність або робота безпосередньо пов'язана з функціями, що такі державні посадові особи виконували в період їхнього перебування на посаді або за виконанням яких вони здійснювали нагляд.

Необхідність впровадження подібного обмеження випливає із Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (2000) 10 щодо кодексів поведінки публічних посадових осіб.

За своєю природою згаданий превентивний механізм має на меті мінімізувати ризики виникнення конфлікту інтересів при переході службовця на іншу, не пов'язану з виконанням функцій держави роботу, мінімізувати випадки, коли особа у неправомірний спосіб створює особливо сприятливі умови для установ, підприємств, організацій, де вона планує працювати після залишення публічної служби або використовує на новій посаді службову інформацію або інші можливості своєї колишньої посади на службі.

Згадана стаття Закону передбачає три види таких обмежень, для яких притаманні певні спільні ознаки.

Перш за все, на відміну від усіх інших, вказані обмеження стосуються не службовців, а осіб, які припинили перебування на публічній службі.

Ще однією особливістю, на яку слід звернути увагу, є визначений строк дії таких обмежень, а саме один рік з моменту припинення служби. Такий відносно нетривалий строк є найбільш оптимальним з огляду на неприпустимість встановлення надмірних обмежень для громадян, які звільнилися з державних органів чи органів місцевого самоврядування. З іншого боку такий строк є достатнім аби усунути або значно послабити можливості особи недобросовісно використовувати своє попереднє службове становище.

Першим видом обмежень є заборона укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з підприємствами, установами чи організаціями незалежно від форми власності або фізичними особами - підприємцями, якщо особи, зазначені в абзаці першому цієї частини, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих підприємств, установ чи організацій або фізичних осіб - підприємців. Наявність у Законі такого обмеження спрямована на запобігання випадкам, коли особа, перебуваючи на посаді, заздалегідь «готує» для себе робоче місце у підприємстві чи організації, які вона контролює, чи іншим чином впливає на їх діяльність. Крім цього, дане обмеження запобігає необ'єктивності в діяльності службовців.

Другим видом обмежень, передбачених для осіб, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, є заборона розголошувати або використовувати в інший

спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, установлених законом.

Вказане обмеження запобігає недобросовісному використанню особою конкретної інформації, отриманої при виконанні службових обов'язків, в приватних інтересах. Адже не виключені випадки, коли перебуваючи на службі, особа отримує певну офіційну інформацію, яка в подальшому може бути використана нею на користь майбутнього роботодавця або в процесі безпосереднього здійснення тієї чи іншої приватної практики.

Третє обмеження полягає у забороні особам, які припинили службу, представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган (органи), в якому (яких) вони працювали.

Зазначене обмеження сприяє запобіганню недобросовісному використанню колишнім службовцем своїх зв'язків при здійсненні ним представницької діяльності. Це правило, наприклад, є досить актуальним для юристів, серед яких поширеною є практика представництва інтересів громадян чи юридичних осіб після припинення державної служби чи роботи у правоохоронних та контролюючих структурах, у тому числі, в процесі здійснення адвокатської діяльності.

Ще однією характерною особливістю української моделі обмежень для осіб, які припинили публічну службу, є відсутність окремо встановленої відповідальності за їх порушення.

Таким чином, порушення обмеження на укладання трудових угод та правочинів у сфері підприємницької діяльності може тягнути за собою правові наслідки у виді визнання відповідної угоди чи правочину недійсним.

Що стосується порушення обмеження щодо представництва інтересів тієї чи іншої фізичної юридичної особи, то у даному випадку може йти мова про певні процесуальні наслідки (якщо мало місце представництво інтересів у суді) або знову ж таки про недійсність досягнутих під час такого представництва домовленостей (наприклад, у випадку представництва інтересів у комерційних операціях тощо).

Власне, суб'єктами адміністративної відповідальності за незаконне використання інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, є лише особи, які перебувають на службі (стаття 172⁸ Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Спеціальна перевірка

Спеціальну перевірку відомостей щодо осіб, які претендують на

зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (далі – спеціальна перевірка), запроваджено з метою підвищення якості відбору кандидатів на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, та запобіганню прийняттю на службу осіб, у яких у випадку призначення виникатиме конфлікт інтересів. Зазначений механізм надає можливість керівнику отримати всебічну інформацію про кандидата та прийняти об'єктивне рішення про його призначення або відмовити у призначенні.

Порядок проведення спеціальної перевірки відомостей щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування (далі – Порядок), затверджено Указом Президента України від 25 січня 2012 року № 33.

Спеціальній перевірці підлягають особи, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, крім:

кандидатів на пост Президента України, кандидатів у народні депутати України, кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів, для яких така перевірка визначена виборчим законодавством;

2) осіб, які призначаються в порядку переведення на іншу посаду в межах одного і того ж органу державної влади (державного органу) чи органу місцевого самоврядування, в порядку переведення на роботу з одного органу державної влади (державного органу) чи органу місцевого самоврядування до іншого;

3) осіб, які призначаються в порядку переведення особи, яка працювала в органі державної влади (державному органі), що припиняється, на роботу до іншого органу державної влади (державного органу), до якого переходять повноваження та функції органу державної влади (державного органу), що припиняється.

Два останні виключення не стосуються призначень, які здійснюються Президентом України або Кабінетом Міністрів України.

Кандидат на посаду, стосовно якого спеціальна перевірка вже проводилася, при призначенні, переведенні на посаду до іншого державного органу, органу місцевого самоврядування, повідомляє про це відповідний орган, який в установленому порядку запитує інформацію щодо її результатів.

Зокрема, згідно з Порядком орган, на посаду в якому претендує особа не пізніше наступного робочого дня після одержання повідомлення від

кандидата надсилає за останнім місцем його роботи (служби), де проводилася спеціальна перевірка, запит про надання копії довідки про результати спеціальної перевірки, після отримання якої розглядається питання про призначення на посаду.

Копія довідки про результати спеціальної перевірки надається відповідним органом державної влади (державним органом), органом місцевого самоврядування протягом п'яти робочих днів з дня одержання запиту.

При цьому витребування довідки про попередню спеціальну перевірку проводиться незалежно від наявності чи відсутності підстав для проведення нової спеціальної перевірки. Таким чином, питання про призначення особи у випадку, коли стосовно неї проводиться нова спеціальна перевірка, розглядається за результатами проведення такої перевірки та після отримання копії довідки про попередню перевірку. У тому випадку, коли спеціальна перевірка не проводиться, питання про призначення особи розглядається після одержання копії довідки про попередню спеціальну перевірку.

Спеціальній перевірці підлягають відомості про притягнення особи до кримінальної відповідальності, наявність судимості, її зняття, погашення, про застосування до кандидата адміністративних стягнень за корупційні правопорушення, достовірність відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік, стан здоров'я кандидата, освіту, наявність у кандидата наукового ступеня, вченого звання, підвищення кваліфікації.

Спеціальна перевірка проводиться:

1) Міністерством внутрішніх справ України – щодо відомостей про притягнення особи до кримінальної відповідальності, наявність судимості, її зняття, погашення, про застосування до кандидата адміністративних стягнень за корупційні правопорушення;

2) Міністерством юстиції України – щодо наявності у Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні правопорушення, відомостей про кандидата;

3) Міністерством доходів і зборів України – щодо достовірності відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік;

4) Міністерством охорони здоров'я України, відповідним органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим, структурним підрозділом обласної, Київської, Севастопольської міської державної адміністрації – щодо відомостей про стан здоров'я кандидата;

5) Міністерством освіти і науки України, відповідним органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим, структурним підрозділом обласної, Київської, Севастопольської міської державної адміністрації – щодо освіти, наявності у кандидата наукового ступеня, вченого звання.

До проведення спеціальної перевірки інших відомостей, вимога щодо подання яких установлена законом, можуть залучатися спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, а в разі потреби – інші центральні органи виконавчої влади.

Загальний алгоритм проведення спеціальної перевірки, крім прямо передбачених виключень стосовно окремих категорій осіб, включає кілька складових:

подання кандидатом на посаду необхідних документів (письмової згоди на проведення спеціальної перевірки; автобіографії; копії паспорта; копій документів про освіту, вчені звання, наукові ступені; декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік (без зазначення відомостей про витрати); медичної довідки про стан здоров'я; копії військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних); довідки про допуск до державної таємниці (у разі наявності); інших документів, у яких містяться відомості, вимога щодо подання яких установлена законом);

надсилання органом, на посаду в якому претендує особа, запиту про проведення спеціальної перевірки до органів, які таку перевірку проводять (запит надсилається не пізніше наступного робочого дня після одержання згоди кандидата);

проведення спеціальної перевірки, що фактично полягає у перевірці достовірності поданих кандидатом відомостей, та надання органу, який надіслав запит інформації за результатами перевірки (надається не пізніше семи днів із дати надходження запиту);

підготовка кадровою службою органу, який надсилав запит, довідки про результати спеціальної перевірки.

Важливим елементом вказаної процедури є отримання згоди особи на проведення перевірки, за її відсутності питання про призначення взагалі не розглядається. Така згода подається разом із заявою про призначення, а в разі конкурсного добору така згода подається протягом трьох днів із дати одержання кандидатом повідомлення про результати конкурсу.

Кандидат, щодо якого проведена спеціальна перевірка, має право на ознайомлення з довідкою про результати спеціальної перевірки. У разі незгоди кандидата з результатами перевірки він може подати свої зауваження у письмовій формі стосовно її результатів до відповідного органу. Органи (підрозділи), які проводили спеціальну перевірку, у разі надходження від

кандидата зауважень стосовно результатів спеціальної перевірки надають йому письмову відповідь протягом десяти днів з дати надходження зауважень.

Спеціальна перевірка проводиться у строк, що не перевищує п'ятнадцяти календарних днів з дня надання згоди на проведення спеціальної перевірки.

Необхідно зазначити, що в окремих органах, які проводять спеціальну перевірку, власними нормативно-правовими актами визначено порядок проведення такої перевірки. До вказаних актів, зокрема, належать:

Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 11 січня 2012 року № 39/5;

Порядок проведення спеціальної перевірки наявності в осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, корпоративних прав, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 23 березня 2012 року № 448/5;

наказ Міністерства охорони здоров'я України від 30 липня 2012 року № 578 «Про порядок проведення медичного огляду та спеціальної перевірки особи, яка претендує на зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування»;

наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10 вересня 2012 року № 986 «Про Порядок проведення спеціальної перевірки відомостей щодо освіти, наявності наукового ступеня, вченого звання у осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування».

Аналізуючи перелік державних органів, що можуть залучатись до проведення перевірки, та відомостей, які перевіряються, можна зробити висновок, що проведення спеціальної перевірки є комплексним вивченням інформації про особу, яка бажає обіймати посади, пов'язані з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

Законом встановлено особливості «реагування» на різні види розбіжностей заявлених та фактичних даних про особу.

А) у разі встановлення за результатами спеціальної перевірки факту розбіжностей у поданих претендентом на посаду автобіографії та/або декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік посадовою особою (органом), яка (який) проводить спеціальну перевірку, надається можливість претенденту на посаду протягом п'яти робочих днів надати письмове пояснення за таким фактом та/або виправити таку розбіжність.

Б) у разі встановлення за результатами спеціальної перевірки відомостей про претендента на посаду, які не відповідають встановленим законодавством вимогам для зайняття посади, посадова особа (орган), яка (який) здійснює призначення (обрання) на цю посаду, відмовляє претенденту у призначенні (обранні) на посаду.

В) у разі встановлення за результатами спеціальної перевірки та розгляду вищезазначених пояснень претендента на посаду факту подання ним підроблених документів або неправдивих відомостей, посадова особа (орган), яка (який) здійснює призначення (обрання) на цю посаду, повідомляє протягом трьох робочих днів про виявлений факт правоохоронні органи та відмовляє претенденту у призначенні (обранні) на посаду.

При визначенні недостовірності поданої інформації необхідно виходити з її свідомого приховування чи перекручування.

Стосовно повідомлення правоохоронних органів у разі встановлення за результатами спеціальної перевірки факту подання кандидатом неправдивих відомостей слід зазначити, що вказане правило має на меті з'ясування наявності чи відсутності правопорушень, у тому числі й корупційних, які стали причиною подання неправдивої інформації.

Відповідно, таку інформацію для здійснення відповідної перевірки та вжиття заходів найбільш доцільно надсилати до спеціально уповноважених суб'єктів, які безпосередньо здійснюють у межах своєї компетенції заходи щодо виявлення, припинення та розслідування корупційних правопорушень.

Згідно з положеннями Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» такими органами є органи прокуратури, спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України.

Декларування майна, доходів, витрат і зобов'язань фінансового характеру

Загальні положення щодо декларування майна, доходів, витрат і зобов'язання фінансового характеру

Стаття 12 Закону «Про засади запобігання і протидії корупції» встановлює обов'язок для осіб, зазначених у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, подавати до 1 квітня за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік.

Вперше форма декларації визначена на рівні закону, що у свою чергу

сприяє забезпеченню реалізації принципу правової визначеності, оскільки виступає гарантією стабільності зазначеної форми.

Суб'єкти декларування

Суб'єктами декларування визнаються особи, зазначені в пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», які зобов'язані подавати декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

Разом з тим, вказані особи повинні декларувати не лише свій майновий стан, а й майновий стан членів сім'ї та більшість своїх значних за розмірами видатків, фінансові зобов'язання. Згідно з визначенням вказаного Закону до членів сім'ї належать особи, які перебувають у шлюбі, а також їхні діти, в тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

З наведеного можна дійти висновку, що особа може бути віднесена до членів сім'ї для цілей заповнення декларації за наявності сукупності таких ознак: 1) спільне проживання; 2) пов'язаність спільним побутом; 3) наявність взаємних прав та обов'язків із декларантом. Це однак, не стосується осіб, які перебувають у шлюбі, що визнаються членами сім'ї незалежно від наявності вказаних ознак.

Змінами до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», що набрали законної сили 9 червня 2013 року (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики») коло осіб, які зобов'язані подавати декларації, доповнено суб'єктами декларування, які звільняються або іншими чином припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а також тими, які вже звільнилися або іншим чином припинили таку діяльність.

Строки подання декларації

За загальним правилом декларація подається до 1 квітня наступного за звітним року.

Водночас, Законом передбачено винятки із вказаного правила для осіб, які не мають об'єктивної можливості дотриматися зазначеного строку або встановлення для них іншого строку зумовлено обставинами, за яких подається декларація.

Це стосується суб'єктів декларування, які:

1) не мали можливості подати до 1 квітня за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік через перебування у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами або для догляду за дитиною, через тимчасову непрацездатність, перебування за межами України, під вартою – подають таку декларацію за звітний рік до 31 грудня;

2) звільняються або іншим чином припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування – подають декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за період, не охоплений раніше поданими деклараціями, при звільненні або припиненні служби.

Що стосується осіб, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, то вони подають декларацію за місцем попередньої роботи (служби) до 1 квітня наступного за звітним року.

Порядок виготовлення бланків, подання, зберігання декларацій та використання зазначених у них відомостей

Постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2012 року № 64 «Про виготовлення бланків декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру» встановлено, що **бланки декларації виготовляються особами, які її заповнюють і подають**, шляхом їх роздрукування або копіювання на папері формату А4 за формою, наведеною в додатку до зазначеного Закону (включаючи примітку). Бланк декларації складається з 10 сторінок.

При цьому Порядок зберігання документів і використання відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, та відомостей щодо відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 січня 2012 року № 16, чітко визначає, що декларації зберігаються в особових справах у кадрових підрозділах відповідних органів державної влади або органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права. З огляду на таке, збирання, зберігання та організація процедури опублікування декларації має здійснюватися кадровим підрозділом відповідного державного органу, органу місцевого самоврядування або юридичної особи публічного права.

Проте серед суб'єктів подання декларації є також особи, для яких державний орган або орган місцевого самоврядування не є основним місцем роботи. Яскравим прикладом цього є депутати місцевих рад, серед яких є ті, для яких орган місцевого самоврядування не є основним місцем роботи або ж які є самозайнятими особами чи пенсіонерами.

Стосовно цих осіб правила подання декларацій передбачені частиною третьою статті 8 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», згідно з положеннями якої депутати місцевих рад зобов'язані щороку до 1 квітня подавати декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою, що додається до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», за місцем роботи (служби), крім самозайнятих осіб, безробітних або пенсіонерів, які подають зазначені декларації до апаратів відповідних місцевих рад або їх виконавчих комітетів.

Окремої уваги заслуговує питання обов'язку оприлюднення окремими суб'єктами декларування відомостей, що містяться в декларації.

Ідеться про положення частини другої статті 12 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», яким встановлено, що відомості, зазначені у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік Президента України, Голови Верховної Ради України, народних депутатів України, Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України, Голови та суддів Конституційного Суду України, Голови та суддів Верховного Суду України, голів та суддів вищих спеціалізованих судів України, Генерального прокурора України та його заступників, Голови Національного банку України, Голови Рахункової палати, Голови та членів Вищої ради юстиції, членів Центральної виборчої комісії, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голови та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, перших заступників та заступників міністрів, заступників міністрів - керівників апаратів, керівників інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та їх заступників, членів колегіальних державних органів (комісій, рад), сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті (у разі її утворення), районної, обласної ради та їх заступників, керівників виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад та їх заступників, секретаря сільської, селищної, міської ради підлягають оприлюдненню протягом 30 днів з дня їх подання шляхом розміщення на офіційних веб-сайтах або опублікування в офіційних друкованих виданнях відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування. Відповідні відомості, розміщені на офіційних веб-сайтах державних органів та органів місцевого самоврядування, оприлюднюються на термін не менше одного року.

Важливо зазначити, що відповідно до законодавства відомості щодо реєстраційного номера облікової картки платника податків або серії та номера паспорта громадянина України, а також реєстрації місця проживання, дати народження декларанта, місцезнаходження об'єктів, які наводяться в декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, є інформацією з обмеженим доступом та оприлюдненню не підлягають.

Оскільки в декларації посадових осіб, які підлягають опублікуванню, містяться також і відомості про членів сім'ї, неодноразово поставало питання про необхідність надання згоди членів сім'ї декларанта на опублікування відомостей щодо них.

У зв'язку з цим Конституційний Суд України у своєму Рішенні у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 окремо роз'яснив, що збирання, зберігання, використання та поширення державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами конфіденційної інформації про особу без її згоди є втручанням в її особисте та сімейне життя, яке допускається винятково у визначених законом випадках і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Також у зазначеному Рішенні Конституційного Суду України наголошується на тому, що перебування особи на посаді, пов'язаній зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування, передбачає не тільки гарантії захисту прав цієї особи, а й додаткові правові обтяження. Публічний характер як самих органів - суб'єктів владних повноважень, так і їх посадових осіб вимагає оприлюднення певної інформації для формування громадської думки про довіру до влади та підтримку її авторитету в суспільстві.

Слід мати на увазі, що зазначені у декларації відомості відповідно до статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» не належать до інформації з обмеженим доступом, крім інформації, яка не підлягає оприлюдненню відповідно до статті 12 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Це означає, що в цілому наведені у декларації відомості з врахуванням вказаного винятку повинні надаватися за запитом на інформацію.

Основні правила заповнення декларацій

Хоча більшість правил щодо заповнення декларацій визначено примітками до неї, періодично постають окремі питання, що потребують надання додаткових роз'яснень.

Суб'єкт декларування **заповнює декларацію власноручно** чорнильною або кульковою ручкою синього або чорного кольору таким чином, що забезпечує вільне читання внесених відомостей. У разі відсутності окремих відомостей у відповідному полі ставиться прочерк. Відомості щодо фінансових сум заокруглюються до гривні.

У декларації зазначаються відомості станом на кінець звітного періоду. Достовірність внесених до декларації відомостей засвідчується підписом суб'єкта декларування та зазначенням дати її заповнення.

У **Розділі I** декларації заповнюються загальні відомості про суб'єкта декларування та членів його сім'ї.

У позиції 1 у разі, якщо суб'єктом декларування у звітному році змінено прізвище, ім'я, по батькові, спочатку зазначається нове прізвище, ім'я, по батькові, а у дужках – попереднє прізвище, ім'я, по батькові.

Якщо суб'єкт декларування або член його сім'ї через свої релігійні переконання відмовився від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомив про це відповідний орган доходів і зборів і має про це відмітку у паспорті громадянина України, - у декларації зазначаються серія та номер паспорта громадянина України.

Таким чином, зазначається один з двох видів інформації:

реєстраційний номер облікової картки платника податків;

для осіб, які відмовилися від прийняття такого номера – серія та номер паспорта громадянина України.

Також слід мати на увазі, що згідно із пунктом 70.17 статті 70 розділу II Податкового кодексу України обліковим карткам фізичних осіб, які на момент набрання чинності цим Кодексом зареєстровані у Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків та інших обов'язкових платежів, присвоюються номери, що відповідають ідентифікаційним номерам платників податків - фізичних осіб.

Отже, особи, яким до набрання чинності Податковим кодексом України (1 січня 2011 року) присвоєно ідентифікаційний номер платників податків – фізичних осіб, зазначають у декларації вказаний номер, оскільки він відповідає реєстраційному номеру облікової картки платника податків.

У позиції 2 зазначаються відомості щодо місця проживання із зазначенням адреси житла на кінець звітного року.

Заповнюючи вказану позицію слід мати на увазі, що відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» місцем проживання для цілей даного Закону визнається адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком понад шість місяців на рік. Згідно зі статтею 6 вказаного Закону громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які постійно або тимчасово проживають в Україні, зобов'язані протягом десяти днів після прибуття до нового місця проживання зареєструвати місце проживання.

У разі якщо назва адміністративно-територіальної одиниці (адреса

житла) зазнала у звітному році зміни, що не відображено у паспорті громадянина України – суб'єкта декларування, – зазначається також назва станом на дату заповнення декларації.

У позиції 3 зазначається займана суб'єктом декларування посада або посада, на яку претендує особа, а у позиції 4 – відомості про членів сім'ї суб'єкта декларування.

У **Розділі II** декларації зазначаються відомості про доходи суб'єкта декларування та членів його сім'ї.

При цьому у позиції 5 зазначається загальна сума сукупного доходу. Відомості щодо суми, зазначеної суб'єктом декларування у позиції 5, має дорівнювати арифметичній сумі відомостей, зазначених у позиціях 6 – 20.

Для правильного відображення у декларації одержаного доходу рекомендується звертатися до підтверджуючих документів (довідок про доходи, квитанцій, платіжних доручень, договорів), а у разі їх відсутності чи неможливості одержання їх дублікатів – отримати відповідну інформацію у підприємства, установи, організації, фізичної особи, від якої одержано дохід. Наприклад, особа має можливість одержати у банку точну інформацію про суму одержаних упродовж певного періоду процентів за вкладом.

У полі «перерахованого у гривні» у позиціях 21 – 22 зазначаються відомості за офіційним курсом гривні до відповідної іноземної валюти, установленим Національним банком України на день проведення фінансової операції.

У **Розділі III** зазначаються відомості про нерухоме майно, яке перебуває у власності, оренді чи на іншому праві користування суб'єкта декларування та членів його сім'ї, а також їх витрати на придбання цього майна.

З метою максимально точного відображення відомостей у вказаному Розділі декларації доцільно деталізувати чи перебуває майно у власності, чи в оренді, або ж зазначати інше право користування. Такі відомості рекомендується зазначати у позиції «Місцезнаходження об'єкта».

Крім цього, у разі, коли відповідне майно перебуває у спільній сумісній чи частковій власності, доцільно у вказаній позиції також відобразити вказану інформацію із зазначенням частки (для спільної часткової власності).

Поле «сума витрат (грн.) на придбання у власність/оренду чи на інше право користування» у позиціях 23 – 28 заповнюється, якщо разова витрата (вклад/внесок) по кожній із зазначених позицій у звітному році дорівнює або перевищує 150 тис. гривень.

Тому, наприклад, особа, яка має нерухоме майно, придбане задовго до звітнього періоду, зобов'язана вказати в декларації інформацію про об'єкт нерухомості, не зазначаючи при цьому інформації про витрати. Декларант також не вказує інформацію про витрати на придбаний у звітному році об'єкт, якщо разова витрата на його придбання не перевищує 150 тис. гривень.

З 1 січня 2014 року відповідна сума разової витрати, що підлягає декларуванню становитиме 80 тис. гривень.

Інформацію у вказаному Розділі з метою уникнення помилок рекомендується зазначати на підставі відповідних правовстановлюючих документів.

У **Розділі IV** зазначаються відомості про транспортні засоби, які перебувають у власності, оренді чи на іншому праві користування суб'єкта декларування та членів його сім'ї, а також їх витрати на придбання цих засобів.

У переважній більшості правила щодо заповнення Розділу III застосовуються і до цього Розділу.

Необхідно зауважити, що відомості про довжину транспортного засобу зазначаються лише у позиціях 37, 38, 42 і 43.

Відомості про транспортні засоби рекомендується вказувати на підставі даних технічних паспортів, інших офіційних документів, у яких відображені характеристики транспортного засобу. Уточнення можна зробити у органах, де зареєстровані транспортні засоби.

Поле «сума витрат (грн.) на придбання у власність/оренду чи на інше право користування» у позиціях 35 – 39 заповнюється, якщо разова витрата (вклад/внесок) по кожній із зазначених позицій у звітному році дорівнює або перевищує 150 тис. гривень.

З 1 січня 2014 року відповідна сума разової витрати, що підлягає декларуванню, становитиме 80 тис. гривень.

У **Розділі V** зазначаються відомості про вклади у банках, цінні папери та інші активи декларанта та членів його сім'ї.

Поле «усього» у позиціях 46, 48, 50 заповнюється, якщо разова витрата (вклад/внесок) по кожній із зазначених позицій у звітному році дорівнює або перевищує 150 тис. гривень.

Таким чином, якщо сума вкладених у звітному році коштів, наприклад,

на депозитний рахунок у банку не перевищує вказаного розміру, відомості щодо такого вкладу у позиції «вкладених у звітному році» не зазначаються. Це, однак, не звільняє від обов'язку відображення загальної суми вкладених коштів на рахунках у банках на кінець звітного року. Такий же підхід застосовується й до вартості цінних паперів та розміру внесків до статутного (складеного) капіталу товариства, підприємства, організації.

З 1 січня 2014 року відповідна сума разової витрати, що підлягає декларуванню становитиме 80 тис. гривень.

У полі «у тому числі за кордоном» у позиціях 45–53 зазначаються відомості за офіційним курсом гривні до відповідної іноземної валюти, установленим Національним банком України на день проведення фінансової операції.

У полях «усього» та «у тому числі за кордоном» у позиціях 45 – 53 зазначається повне найменування банків, інших фінансових установ, товариств, підприємств, організацій тощо, з якими у суб'єкта декларування чи членів його сім'ї наявні відповідні відносини.

У **Розділі VI** зазначаються відомості про фінансові зобов'язання суб'єкта декларування та членів його сім'ї.

Поле «усього» у позиціях 56 та 59 заповнюється, якщо разова витрата (вклад/внесок) по кожній із зазначених позицій у звітному році дорівнює або перевищує 150 тис. гривень.

З 1 січня 2014 року відповідна сума разової витрати, що підлягає декларуванню становитиме 80 тис. гривень.

З наведеного випливає, що у позиції «Утримання зазначеного у розділах III – V майна» зазначаються відомості про витрати суб'єкта декларування на таке утримання лише у випадку, якщо сума разової витрати дорівнює або перевищує згаданий розмір. Варто звернути увагу на те, що це правило не стосується членів сім'ї суб'єкта декларування, відомості про витрати яких мають відобразитися незалежно від їх розміру.

Водночас, з 1 січня 2014 року правило про заповнення лише у разі здійснення разової витрати на відповідну суму поширюватиметься й на зазначені відомості (позиція 62).

Також для достовірного відображення даних щодо фінансових зобов'язань рекомендується звертатися до відповідних підтверджуючих документів або одержувати інформацію у банках, інших фінансових установах, страхових компаніях тощо.

У позиціях 54 – 64 зазначаються відомості за офіційним курсом гривні до відповідної іноземної валюти, установленим Національним банком України на день проведення фінансової операції.

Перевірка декларацій

З 1 січня 2014 року наберуть чинності зміни до статті 12 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», які передбачають здійснення уповноваженими підрозділами державних органів, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб публічного права трьох видів перевірок декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру:

- 1) перевірка фактів своєчасності подання декларацій;
- 2) перевірка декларацій на наявність конфлікту інтересів;
- 3) логічний та арифметичний контроль декларацій.

Перевірка факту своєчасності подання декларації здійснюється протягом п'ятнадцяти робочих днів з дня, у який така декларація повинна бути подана.

Перевірка декларації на наявність конфлікту інтересів суб'єкта декларування здійснюється протягом тридцяти днів з дня подання декларації і полягає у порівнянні службових обов'язків суб'єкта декларування з його та членів його сім'ї фінансовими інтересами.

Логічний та арифметичний контроль декларації здійснюється протягом тридцяти днів з дня подання декларації у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування державної податкової політики, та Міністерством юстиції України.

У разі виявлення під час перевірки декларації арифметичних або логічних помилок уповноважений підрозділ невідкладно письмово повідомляє про це відповідного суб'єкта декларування, який має право протягом п'яти днів з дня отримання такого повідомлення подати уповноваженому підрозділу письмове пояснення та/або виправлену декларацію.

У зв'язку з проведенням логічного та арифметичного контролю декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру суб'єкта декларування уповноважений підрозділ має право робити запити до державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності щодо зазначених відомостей.

Державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, яким

надіслано запит уповноваженого підрозділу, зобов'язані не пізніше десяти робочих днів з дня отримання запиту подати копії необхідних документів або відповідну інформацію.

У разі встановлення за результатами передбачених цією статтею перевірок ознак правопорушення уповноважений підрозділ письмово повідомляє керівника відповідного державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим, його апарату, органу місцевого самоврядування, юридичної особи публічного права та правоохоронні органи.

Відповідальність

Неподання або несвоєчасне подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, а також неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунку в установі банку-нерезидента тягне за собою адміністративну відповідальність відповідно до статті 172⁶ Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Конфлікт інтересів

Особливу увагу в діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняних до них осіб слід приділяти запобіганню та врегулюванню конфлікту інтересів.

Відповідно до абзацу четвертого статті 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» конфлікт інтересів – це суперечність між особистими майновими, немайновими інтересами особи чи близьких їй осіб та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Наявність конфлікту інтересів не обов'язково призводить до фактів корупції, однак істотно підвищує ризик вчинення корупційних діянь та є по суті їх передумовою. Тому законодавством передбачено низку положень щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Так, статтею 14 вказаного Закону визначено основні пов'язані з конфліктом інтересів обов'язки вказаних осіб:

1) уживати заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів;

повідомляти невідкладно безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів.

Ці положення носять загальний характер. Дещо конкретизує питання попередження конфлікту інтересів стаття 15 Закону України «Про правила етичної поведінки», відповідно до якої особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, незважаючи на особисті інтереси, вживають вичерпних заходів щодо недопущення конфлікту інтересів, а також не допускають вчинення дій чи бездіяльності, що можуть спричинити виникнення конфлікту інтересів або створити враження його наявності. Зазначені особи не можуть прямо чи опосередковано спонукати у будь-який спосіб підлеглих до прийняття рішень, вчиняти дії або бездіяльність на користь своїх особистих інтересів та/або інтересів третіх осіб.

Наведене означає, що, насамперед, необхідно запобігати виникненню конфлікту інтересів. Тому хибною є практика свідомого створення службовцем обставин конфлікту інтересів, а в подальшому вжиття ним заходів щодо його врегулювання.

Трапляються випадки встановлення у законодавстві особливостей застосування правила щодо повідомлення про конфлікт інтересів. Зокрема, йдеться про частину першу статті 12¹ Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», відповідно до якої у разі виникнення конфлікту інтересів протягом строку здійснення повноважень сільський, селищний, міський голова, секретар сільської, селищної, міської ради, голова, заступник голови обласної, районної ради зобов'язаний негайно доповісти про це відповідній раді та вжити всіх необхідних заходів, спрямованих на запобігання конфлікту інтересів.

На законодавчому рівні в низці галузевих законів передбачено такі способи врегулювання конфлікту інтересів у випадку повідомлення підлеглим свого безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів:

- доручення виконання відповідного службового завдання іншій посадовій особі;
- особистого виконання керівником службового завдання;
- в інший спосіб, передбачений законодавством.

Такі положення, зокрема, передбачені Законами України «Про міліцію», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про державну службу», «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про дипломатичну службу», «Про Державну прикордонну службу України», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», «Про військовий обов'язок і військову службу».

Крім того, з метою запобігання та врегулювання конфлікту інтересів з

1 січня 2014 року набере чинності норма Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», відповідно до якої особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані будуть протягом десяти днів після призначення (обрання) на посаду передати в управління іншій особі належні їм підприємства та корпоративні права у порядку, встановленому законом. У такому випадку зазначеним особам заборонятиметься передавати в управління належні їм підприємства та корпоративні права на користь членів своєї сім'ї.

Що стосується інших передбачених законодавством шляхів врегулювання конфлікту інтересів, як приклад можна навести встановлений процесуальним законодавством інститут відводу (самовідводу) судді, прокурора, секретаря судового засідання, слідчого, експерта, інших учасників провадження.

Зазначений спосіб вирішення конфлікту інтересів є поширеним і в інших процедурах: наприклад відвід (самовідвід) державного виконавця у виконавчому провадженні, відвід (самовідвід) члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України тощо.

Питанню врегулювання конфлікту інтересів присвячений окремий розділ Загальних правил поведінки державного службовця, що затверджені наказом Головного управління державної служби України від 4 серпня 2010 року № 214.

Зазначений акт визначає такі основні правила щодо врегулювання конфлікту інтересів:

необхідність усунення обставин, що можуть призвести до виникнення конфлікту інтересів до того, як державний службовець буде призначений на посаду;

повідомлення про конфлікт інтересів:

у разі коли обставини, що можуть призвести до виникнення конфлікту інтересів, склалися після призначення на посаду, державний службовець повинен невідкладно повідомити в письмовій формі про це свого безпосереднього керівника та терміново вжити заходів щодо усунення таких обставин;

якщо державному службовцю стало відомо про наявність конфлікту інтересів у інших державних службовців, йому необхідно повідомити про це свого безпосереднього керівника;

державний службовець, який повідомив про конфлікт інтересів свого безпосереднього керівника і вважає, що вжиті заходи є недостатніми, може повідомити про це в письмовій формі керівника органу

державної влади;

шляхи врегулювання конфлікту інтересів:

- доручення виконання відповідного службового завдання іншій посадовій особі;
- особисте виконання керівником службового завдання;
- відмова від участі у прийнятті рішення колегіальним органом (комітету, комісії, колегії, ради тощо), якщо така неучасть не впливає на повноваження цього органу. У разі якщо неучасть державного службовця, у якого виник конфлікт інтересів і який входить до складу колегіального органу, у прийнятті рішень цим органом призведе до втрати повноважень цим органом, участь такого державного службовця у прийнятті рішень має здійснюватись під контролем;
- позбавлення приватного інтересу, з приводу якого може виникнути конфлікт інтересів, шляхом відчуження корпоративних прав, майна або майнових прав, передачі їх у довірче управління або в будь-який інший спосіб;
- заміщення державного службовця іншою особою; переведення на іншу посаду відповідної категорії посад державних службовців;
- здійснення контролю за рішеннями, що приймаються державним службовцем. У рішенні про здійснення контролю зазначаються форма контролю, відповідальна особа та вимоги до державного службовця щодо прийняття рішень стосовно предмета конфлікту інтересів.
- в інший спосіб, передбачений законодавством;

Зазначені шляхи врегулювання конфлікту інтересів доцільно застосовувати для врегулювання конфлікту інтересів, що має тимчасовий (разовий) характер

Зазначені шляхи врегулювання конфлікту інтересів доцільно застосовувати для врегулювання конфлікту інтересів, що має постійний або тривалий характер

Щодо останнього способу врегулювання конфлікту інтересів, то згадані Загальні правила передбачають такі форми здійснення контролю:

перевірка особою, визначеною керівником державного органу, змісту рішень чи проектів рішень, що приймаються або розробляються державним службовцем або відповідним колегіальним органом з питань, пов'язаних із предметом конфлікту інтересів;

розгляд справ та прийняття рішень державним службовцем у присутності особи, визначеної керівником державного органу.

Звільнення у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційні правопорушення

Одним з наслідків притягнення особи до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення є звільнення з посади, яке відбувається за особливими правилами, що мають відмінності в залежності від категорії посадових осіб.

Відповідно до частини другої статті 22 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» дострокове припинення повноважень особи на виборній посаді, припинення повноважень посадової особи на посаді, звільнення, що здійснюється за рішенням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, звільнення військової посадової особи з військової служби у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених цим Законом, здійснюється з урахуванням особливостей, визначених Конституцією і законами України.

Згадані особливості переважно полягають у тому, що **звільнення за рішенням Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України здійснюється відносно тих осіб, які ними призначаються (обираються)**. Так, наприклад, відповідно до частини четвертої статті 45 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», члени Кабінету Міністрів України за вчинення корупційних правопорушень або порушення вимог до поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави (заборона використання службового становища в особистих цілях, запобігання конфлікту інтересів тощо), можуть бути звільнені Президентом України в порядку, визначеному частиною першою статті 18 цього Закону. Рішення Президента України про звільнення з посади члена Кабінету Міністрів України приймається у формі указу Президента України. Член Кабінету Міністрів України звільняється з посади з дня видання Президентом України указу про звільнення з посади члена Кабінету Міністрів України.

Враховуючи особливості правового становища **суддів**, для них також установлена особлива процедура звільнення. Відповідно до статті 126 Конституції України суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, зокрема, й за наявності особливих обставин, а саме: у разі порушення суддею присяги, набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього, порушення суддею вимог щодо несумісності. Так, відповідно до статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суд, який ухвалив обвинувальний вирок щодо судді, негайно повідомляє про це Вищу кваліфікаційну комісію суддів України. У разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо судді Вища кваліфікаційна комісія суддів України повідомляє про це Вищу раду юстиції, яка вносить подання про звільнення судді з посади. Суддя, щодо якого обвинувальний вирок суду набрав законної сили, не може продовжувати здійснювати свої повноваження

і втрачає передбачені законом гарантії незалежності і недоторканності судді, право на грошове та інше забезпечення. Згідно із статтею 105 вказаного Закону факти, які свідчать про порушення суддею присяги, мають бути встановлені Вищою кваліфікаційною комісією суддів України або Вищою радою юстиції. Звільнення судді з посади на підставі порушення ним присяги судді відбувається за поданням Вищої ради юстиції після розгляду цього питання на її засіданні відповідно до Закону України «Про Вищу раду юстиції». На підставі подання Вищої ради юстиції Президент України видає указ про звільнення судді з посади. На підставі подання Вищої ради юстиції Верховна Рада України приймає постанову про звільнення судді з посади. У свою чергу, частина друга статті 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» чітко визначає, що порушенням суддею присяги є, серед іншого, недотримання суддею вимог та обмежень, встановлених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції». Вказаною статтею також передбачено, що питання про звільнення судді з підстав, передбачених пунктами 4-6 частини п'ятої статті 126 Конституції України (порушення суддею вимог щодо несумісності, порушення суддею присяги, набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього), Вища рада юстиції розглядає після надання Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідного висновку або за власною ініціативою. Рішення щодо внесення Вищою радою юстиції подання про звільнення судді відповідно до пунктів 4, 5 та 6 частини п'ятої статті 126 Конституції України приймається більшістю голосів членів від конституційного складу Вищої ради юстиції.

У свою чергу, статтею 111 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що питання про звільнення з посади судді, обраного безстроково, розглядається на пленарному засіданні Верховної Ради України без висновку комітетів Верховної Ради України та будь-яких перевірок. Рішення про звільнення з посади судді приймається більшістю від конституційного складу Верховної Ради України і оформляється постановою Верховної Ради України. У разі недержання кількості голосів народних депутатів України, передбачених частиною четвертою цієї статті, щодо звільнення з посади судді, обраного безстроково, проводиться повторне голосування.

Що стосується **припинення повноважень депутатами**, то законодавством передбачено підстави і порядок дострокового припинення повноважень як народних депутатів України, так і депутатів місцевих рад. Зокрема, відповідно до статті 4 Закону України «Про статус народного депутата України», повноваження народного депутата, серед іншого, припиняються достроково у разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього. Відтак у разі притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення, його повноваження можуть бути достроково припинені. Відповідно до статті 5 цього ж Закону рішення про дострокове припинення повноважень народного депутата приймається у десятиденний строк за поданням комітету,

до компетенції якого входять питання депутатської етики, більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Щодо дострокового припинення повноважень народного депутата у зв'язку із притягненням його до адміністративної відповідальності за вчинення корупційного адміністративного правопорушення слід зазначити, що механізм такого припинення законодавством не передбачений.

На відміну від народних депутатів відповідно до статті 5 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» у разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду, за яким депутата засуджено до позбавлення волі, або набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення його до відповідальності за корупційне правопорушення, його повноваження **місцевої ради** припиняються достроково за наявності перелічених підстав, засвідчених офіційними документами, без прийняття рішення відповідної ради.

Стосовно ж **сільського, селищного або міського голови**, то відповідно до частини першої статті 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», повноваження голови, вважаються достроково припиненими у разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього, а також набрання законної сили рішенням суду про притягнення його до адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення. З таких підстав повноваження припиняються достроково, а відповідна особа звільняється з посади з дня прийняття відповідною радою рішення, яким береться до відома зазначений факт.

Такі підстави **звільнення з військової служби** як обвинувальний вирок суду, що набрав законної сили, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі, позбавлення військового звання чи позбавлення права займати певні посади, а також набрання законної сили судовим рішенням про притягнення до відповідальності за адміністративне корупційне правопорушення передбачені статтею 26 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу».

Відповідно до абзацу другої частини другої статті 22 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» **інші особи** (маються на увазі особи, не зазначені у абзаці першому цієї ж частини статті), яких притягнуто до кримінальної або адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, пов'язані з порушенням обмежень, передбачених цим Законом, підлягають звільненню з відповідних посад у триденний строк з дня отримання державним органом, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією копії відповідного судового рішення, яке набрало законної сили, якщо інше не передбачено законом. Відповідна підстава звільнення окремо передбачена як в Кодексі законів про працю України (пункт 7¹ частини першої статті 36), так і низкою галузевих законів, якими врегульовано діяльність тієї чи іншої категорії осіб,

уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (наприклад, пункт 7 частини першої статті 30 Закону України «Про державну службу»).

Необхідно звернути увагу на те, що частиною другою статті 22 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» передбачено звільнення лише за притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення, пов'язані з порушенням обмежень, передбачених цим Законом. Це означає, що такий наслідок притягнення до відповідальності за корупційне правопорушення, як звільнення, має обов'язково застосовуватися лише у випадку порушення встановлених вказаним Законом обмежень і не стосується випадків притягнення до відповідальності за недотримання передбачених цим Законом обов'язків (наприклад, невчасне подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру).

Відповідно до частини третьої статті 22 вказаного Закону про звільнення особи з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням обмежень, передбачених цим Законом, керівник державного органу, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації у триденний строк письмово повідомляє суд, який постановив обвинувальний вирок або прийняв постанову про накладення адміністративного стягнення за корупційне правопорушення, та спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань державної служби.

Таким чином забезпечується контроль за дотриманням положення законодавства щодо звільнення осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційного правопорушення.

Порядок інформування Національного агентства з питань державної служби про осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 року № 1072.

Міністри, керівники інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів центральних органів виконавчої влади, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови обласних, Київської та Севастопольської міських, районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, сільських, селищних, міських, районних у місті, районних, обласних рад подають Нацдержслужбі інформацію про осіб у триденний строк після прийняття ними відповідних рішень.

Дана інформація подається у табличній формі, в якій зазначаються наступні дані:

- прізвище, ім'я, по батькові, дата народження особи;

- місце роботи та посада;
- прийняте судом рішення (стаття Кодексу України про адміністративні правопорушення або Кримінального кодексу України, вид покарання, день набрання законної сили рішенням суду);
- прийняте керівником рішення (дата, номер, короткий зміст наказу або розпорядження);
- додаткова інформація (примітка).

Відповідно до пункту 4 вказаного Порядку Нацдержслужба звертається у разі виявлення фактів невиконання посадовими особами органів виконавчої влади та місцевого самоврядування вимог частини третьої статті 22 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» до Генеральної прокуратури України з пропозицією щодо вжиття заходів прокурорського реагування, а також подає щокварталу до 5 числа наступного місяця Кабінетові Міністрів України узагальнену інформацію про осіб з висновками та пропозиціями.

Виявлення вказаних фактів можливе за результатами застосування такого інструменту, як звірка інформації про звільнених осіб з даними Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Спільним наказом Міністерства юстиції України та Національного агентства України з питань державної служби від 19 листопада 2012 року № 1764/228 затверджено Порядок звірки переліку осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені з посад у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, з відомостями, що містяться в Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Відповідно до вказаного Порядку зазначена звірка проводиться щоквартально і складається з двох етапів:

Нацдержслужба не пізніше 2 числа місяця, що настає за звітним кварталом, надає Мін'юсту інформацію про осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнені у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, що надійшла протягом звітного періоду до Нацдержслужби;

Мін'юст звіряє отриману інформацію з даними Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, та не пізніше наступного робочого дня після отримання інформації від Нацдержслужби інформує Нацдержслужбу про наявність у зазначеному реєстрі інформації про осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що були звільнені з посад у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне

правопорушення.

13. Робота щодо запобігання корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування

Антикорупційні підрозділи

Організація роботи із запобігання корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування має здійснюватися на системній основі.

Забезпеченню ефективності діяльності у цій сфері сприяє створення або визначення в залежності від структури певного органу підрозділу чи посадової особи з питань запобігання і виявлення корупції.

Діяльність таких підрозділів (осіб) в системі органів виконавчої влади врегульована постановою Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 року № 1422 «Питання запобігання та виявлення корупції в органах виконавчої влади».

Цією постановою затверджено Типове положення про підрозділ з питань запобігання та виявлення корупції.

Водночас, постановою Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2013 року № 706 «Питання запобігання та виявлення корупції» затверджено нову редакцію Типового положення про уповноважений підрозділ (особу) з питань запобігання та виявлення корупції, що набере чинності з 1 січня 2014 року.

Вказаним нормативно-правовим актом керівникам міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Голові Ради міністрів Автономної Республіки Крим, керівникам органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, головам обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій з урахуванням вимог згаданого Типового положення доручено:

утворити (визначити) та забезпечити функціонування підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції у межах загальної чисельності працівників апаратів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, апарату Ради міністрів Автономної Республіки Крим, апаратів органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, апаратів обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій;

забезпечити утворення (визначення) та функціонування підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції на підприємствах, в установах та організаціях, які належать до сфери управління міністерств,

інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим.

Також постановою рекомендовано керівникам міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, головам обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій з урахуванням вимог зазначеного Типового положення утворити та забезпечити функціонування підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції у межах загальної чисельності працівників центрального апарату міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, апарату обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Положення передбачає можливість визначення уповноваженої особи з питань запобігання та виявлення у разі недоцільності утворення в органі виконавчої влади, на підприємстві, в установі та організації уповноваженого підрозділу з огляду на структуру, чисельність працівників, у тому числі тих, які є суб'єктами декларування, а також обсяг, характер та складність роботи.

Типове положення серед основних завдань підрозділу визначає такі:

- 1) підготовка, забезпечення та контроль за здійсненням заходів щодо запобігання корупції;
- 2) надання методичної та консультаційної допомоги з питань дотримання вимог антикорупційного законодавства;
- 3) участь в інформаційному та науково-дослідному забезпеченні здійснення заходів щодо запобігання та виявлення корупції, а також міжнародному співробітництві в зазначеній сфері;
- 4) проведення організаційної та роз'яснювальної роботи із запобігання, виявлення і протидії корупції;
- 5) проведення перевірки фактів своєчасності подання декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, перевірки таких декларацій на наявність конфлікту інтересів, а також здійснення їх логічного та арифметичного контролю;
- 6) здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів.

Уповноважений підрозділ відповідно до покладених на нього завдань:

- 1) розробляє та проводить заходи щодо запобігання корупційним правопорушенням, а також здійснює контроль за їх проведенням;
- 2) надає іншим структурним підрозділам органу виконавчої влади, підприємства, установи, організації та їх окремим працівникам роз'яснення щодо застосування антикорупційного законодавства;
- 3) вживає заходів до виявлення конфлікту інтересів та сприяє його усуненню, контролює дотримання вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів, а також виявляє сприятливі для вчинення корупційних

правопорушень ризику в діяльності посадових і службових осіб органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації, вносить їх керівникам пропозиції щодо усунення таких ризиків;

4) надає допомогу в заповненні декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, проводить у встановленому законодавством порядку перевірку фактів своєчасності подання зазначених декларацій, їх перевірку на наявність конфлікту інтересів, а також здійснює логічний та арифметичний контроль декларацій;

5) у разі виявлення під час перевірки декларації арифметичних або логічних помилок невідкладно письмово повідомляє про це відповідному суб'єкту декларування для подання ним письмового пояснення та/або виправленої декларації;

6) у разі виявлення фактів, що можуть свідчити про вчинення корупційних правопорушень посадовими чи службовими особами органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації, а також ознак правопорушення за результатами перевірок декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, інформує в установленому порядку про такі факти керівника органу виконавчої влади (його апарату), підприємства, установи та організації, а також правоохоронні органи відповідно до їх компетенції;

7) веде облік працівників органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень;

8) взаємодіє з підрозділами з питань запобігання та виявлення корупції державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції;

9) розглядає в межах повноважень повідомлення щодо причетності працівників органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації до вчинення корупційних правопорушень.

Працівники уповноваженого підрозділу можуть залучатися до проведення:

1) експертизи проектів нормативно-правових актів, організаційно-розпорядчих документів, що видаються органом виконавчої влади, з метою виявлення причин, що призводять чи можуть призвести до вчинення корупційних правопорушень;

2) внутрішнього аудиту органу виконавчої влади, підприємства, установи та організації в частині дотримання вимог антикорупційного законодавства.

Як вбачається із вказаних завдань та повноважень діяльність зазначених підрозділів має зосереджуватися на реалізації превентивних антикорупційних заходів. Водночас, такі підрозділи жодним чином не повинні підміняти собою правоохоронні органи.

Антикорупційні плани

Запорукою належного здійснення заходів щодо запобігання корупції є розробка та впровадження внутрішніх планів щодо запобігання і протидії корупції. Наявність таких планів у центральних та місцевих органах виконавчої влади, Державній судовій адміністрації прямо передбачена підпунктом 5 пункту 1 розділу III додатку 2 до Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011 – 2015 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1240.

Розробці таких планів має передувати комплексний аналіз специфіки діяльності відповідного органу, корупційних ризиків, які виникають в процесі здійснення повноважень представниками даного органу, результатів проведення попередніх антикорупційних заходів, характеру вчинюваних представниками органу корупційних правопорушень.

З урахуванням зазначених даних до плану включаються відповідні аналітичні, організаційні, контрольні, навчальні та нормотворчі заходи.

Такі плани не мають окремо визначеної форми, а тому розробляються як стандартні програмні документи із чітким формулюванням заходу, конкретним визначенням відповідальних за виконання передбачених заходів (структурних підрозділів або осіб), чітких та зрозумілих строків їх реалізації

Обов'язковим є проведення підсумкового узагальнення стану виконання плану.

Корупційні ризики

Важливою складовою діяльності із запобігання корупції у конкретному органі є виявлення корупційних ризиків в діяльності органу (правових, організаційних та інших факторів та причин, які породжують, заохочують (стимулюють) корупцію), їх повне усунення або мінімізація.

Серед таких ризиків, зокрема, наділення посадових осіб дискреційними повноваженнями – сукупністю прав та обов'язків державних органів та органів місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень.

Дискреційні повноваження мають такі ознаки:

дозволяють органу (особі, уповноваженій на виконання функцій

держави або місцевого самоврядування) на власний розсуд оцінювати юридичний факт (фактичний склад), внаслідок чого можуть виникати, змінюватись або припинятись правовідносини;

дозволяють на власний розсуд обирати одну із декількох форм реагування на даний юридичний факт;

надають можливість органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) на власний розсуд вибирати міру публічно-правового впливу щодо фізичних та юридичних осіб, його вид, розмір, спосіб реалізації;

4) дозволяють органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) обрати форму реалізації своїх повноважень – видання нормативного або індивідуально-правового акта, вчинення (утримання від вчинення) адміністративної дії;

5) наділяють орган (особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) правом повністю або частково визначати порядок здійснення юридично значущих дій, у тому числі строк та послідовність їх здійснення;

б) надають можливість органу (особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування) на власний розсуд визначати спосіб виконання управлінського рішення, у тому числі передавати виконання прийнятого рішення підлеглим особам, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування, встановлювати строки і процедуру виконання.

Усунення такого ризику, як правило, потребує удосконалення нормативно-правової бази, яка врегульовує діяльність відповідних посадових осіб.

Ще одним поширеним корупційним ризиком в діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування є неналежна організація роботи, яка проявляється у створенні відповідних умов, що спонукають громадян вдаватися до корупційних дій. У першу чергу це стосується сфери надання адміністративних послуг. Як приклад, можна навести обмежений доступ до органу чи посадової особи, штучне створення черг, встановлення незручного для громадян графіку прийому, встановлення обов'язку надання додаткових, не передбачених законодавством документів, відсутність належних умов для перебування громадян в органі, відсутність інформації про процедуру надання послуги тощо. Усунення таких ризиків можливе шляхом ширшого використання інформаційно-комунікаційних технологій (запровадження електронної черги, попереднього запису телефоном чи через електронну скриньку), встановлення зручного для громадян графіку роботи, наявність інформаційних стендів та поширення інформації про порядок надання послуг у засобах масової інформації, забезпечення належних побутових умов для відвідувачів, забезпечення вільного доступу до необхідних бланків тощо.

Істотним корупційним ризиком є недоброчесність поведінки службових та посадових осіб. Етично-психологічні аспекти та соціально-правові фактори мають досить великий вплив на сумлінність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, при виконанні останніми посадових обов'язків, оскільки службовець завжди приймає рішення у першу чергу на підставі власного досвіду, психологічного відношення до виконуваної роботи, а також ґрунтуючись на особистих переконаннях і персональному соціально-матеріальному становищі. На сьогодні правила поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, визначені Законом України «Про правила етичної поведінки». Вказаний нормативно-правовий акт є правовою основою для кодексів чи стандартів поведінки. Такі кодекси вже наявні у низці органів. В цілому для державних службовців діють Загальні правила поведінки, затверджені наказом Головного управління державної служби України від 4 серпня 2010 року № 214, про які згадувалося вище.

Необхідно додати, що керівники повинні демонструвати та заохочувати етичну поведінку, зокрема, шляхом створення адекватних умов роботи, надання дієвої оцінки показників роботи.

Умови публічної служби і робота з кадрами також мають заохочувати етичну поведінку (умови прийняття на роботу, перспективи просування по службі, можливості підвищення кваліфікації, адекватна оплата праці та політика у сфері роботи з кадрами).

Аналізуючи корупційні ризики в діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, слід звернути увагу на відсутність контролю з боку керівництва.

З метою недопущення (запобігання) виникнення такого корупційного ризику контроль з боку безпосереднього керівництва має здійснюватись:

- систематично, тобто нести регулярний характер, або постійно;
- всебічно, тобто якомога більше охоплювати всі питання та напрямки роботи;
- шляхом перевірки не тільки тих службовців, які мають слабкі результати роботи, а й тих, що мають добрі результати;
- об'єктивно, тобто виключати упередженість;
- гласно, тобто результати контролю повинні бути відомі тим особам, які підлягали контролю;
- результативно (дієво), тобто в залежності від результатів контролю мають вживатись відповідні заходи.

Також для запобігання виникнення цього ризику необхідним є такий обов'язковий захід, як надання безпосереднім керівництвом державним службовцям практичної допомоги в реалізації поставлених завдань.

У найкращому випадку контроль з боку керівництва має містити всі перераховані категорії, внаслідок чого буде усунуто умови для виникнення інших корупційних ризиків.

Як корупційний ризик необхідно розглядати й конфлікт інтересів. Про шляхи його усунення йшлося вище.

Посади з підвищеним корупційним ризиком

Рекомендованим інструментом запобігання корупції є визначення переліку посад з підвищеним корупційним ризиком, тобто тих, характер повноважень яких створює вищу у порівнянні з іншими загрозу вчинення корупційних правопорушень.

Йдеться, насамперед, про посади, перебування на яких передбачає реалізацію повноважень з надання адміністративних послуг, проведення конкурсних процедур, здійснення контролю чи нагляду тощо.

Метою виокремлення згаданих посад є приділення особливої уваги до осіб, які їх займають, більш активного їх залучення до реалізації антикорупційних заходів.

Крім цього, на сьогодні Національною антикорупційною стратегією на 2011 – 2015 роки, схваленою Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001, виокремлені зони підвищеного корупційного ризику: правоохоронна, медична, земельна, освітня, податкова, митна сфери, сфери державних закупівель та державної служби. Наведене свідчить про необхідність особливо активної роботи щодо запобігання корупції серед осіб, які працюють у згаданих сферах.

В цілому ж усунення корупційних ризиків в діяльності державних службовців мінімізує можливість порушення ними законодавства, позитивно вплине на покращення роботи державних органів та органів місцевого самоврядування, сприятиме підвищенню їх авторитету.

Доброчесні інформатори

Одним з важливих засобів запобігання і протидії корупції є зміна досить поширених в українському суспільстві негативних уявлень про осіб, що надають керівництву чи правоохоронним органам інформацію про прояви корупції у своєму колективі. Міжнародна спільнота визнала підтримку таких осіб важливим завданням держав, що прагнуть бути демократичними та доброчесними.

В українському законодавстві існують загальні гарантії захисту таких осіб. Відповідно до статті 20 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції»:

А) особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції,

перебувають під захистом держави. Держава забезпечує здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист від протиправних посягань на життя, здоров'я, житло та інше майно осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, а також близьких їм осіб;

Б) державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, здійснюється відповідно до [Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»](#);

В) особа не може бути звільнена чи примушена до звільнення, притягнута до дисциплінарної відповідальності чи піддана з боку керівника або роботодавця іншим негативним заходам впливу (переведення, атестація, зміна умов праці тощо) у зв'язку з повідомленням нею про порушення вимог цього Закону іншою особою.

Внутрішніми антикорупційними планами чи програмами установ та організацій варто передбачати спеціальні положення, що стосуються вказаної категорії осіб. Зокрема, йдеться про створення особливих каналів надання такої інформації, спеціальні тренінги для керівників щодо належної поведінки стосовно такої категорії осіб тощо.

Службові розслідування (перевірки)

Одним із дієвих інструментів запобігання корупції є також проведення службових розслідувань (перевірок) за кожним фактом притягнення службових осіб до відповідальності за корупційні правопорушення.

Відповідно до частини четвертої статті 22 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» з метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного правопорушення або невиконання вимог цього Закону, за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції за рішенням керівника органу, в якому працює особа, яка вчинила таке правопорушення, проводиться службове розслідування в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Порядок проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2000 року № 950.

Водночас, рекомендованим є проведення таких розслідувань чи перевірок за кожним фактом корупційного правопорушення навіть за відсутності подання спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції.

Якісне використання вказаного інструменту дозволить своєчасно виявляти причини та умови, які сприяють вчиненню корупційних правопорушень, своєчасно розробляти та вживати ефективних заходів щодо їх усунення.

ПОРАДИ ОСОБИ, УПОВНОВАЖЕНІЙ НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1) Станьте прикладом нетерпимості до проявів корупції. Своєю поведінкою давайте оточуючим зрозуміти, що не тільки не будете самі приймати участі у корупційних діяннях, але й не будете приховувати таких діянь своїх колег.

На момент вступу на державну службу особа зобов'язується сумлінно виконувати свої обов'язки, дотримуватись законодавства та принципів доброчесності у своїй поведінці. Отже, всі співробітники мають виконувати свої обов'язки неупереджено та справедливо.

Корумпована поведінка працівників порушує законність та мораль, завдає шкоди авторитету як органу, в якому він працює, так і державі загалом. Вона руйнує віру в неупередженість та об'єктивність державних органів.

Усі працівники органу повинні сумлінно виконувати свої обов'язки та бути прикладом, як для своїх колег, так і для громадян в цілому.

2) Рішуче припиняйте спроби втягнути Вас у корупційні діяння. Негайно повідомляйте про такі спроби керівництву.

У зовнішніх контактах, наприклад, з особами, що надають роботу, товари, послуги за державні кошти, Ви повинні з самого початку визначити чіткі межі ваших повноважень і негайно припиняти спроби втягування до корупційних діянь.

Не створюйте в оточуючих враження, що Ви відкриті для «невеликих ознак уваги».

Не піддавайтесь спокусі таким чином покращити свої матеріальне становище.

Не соромтеся відмовитися від подарунка або віддати його назад, супроводжуючи цю відмову роз'ясненням правил, яких Ви маєте дотримуватись.

Якщо Ви працюєте у сферах підвищеного корупційного ризику, Вам необхідно бути особливо обережним щодо спроб третіх осіб вплинути на Ваше рішення.

Чітко дотримуйтеся норм законодавства про заборону прийняття

винагород або подарунків та вимог доброчесної поведінки.

Якщо третя особа попросила Вас зробити їй протиправну послугу, негайно поінформуйте про це своє керівництво. Це допоможе уникнути будь-якої підозри в корупції та дасть змогу вжити заходів проти правопорушників.

Якщо Ви опираєтесь спробам втягнути Вас у корупційні діяння, однак не повідомляєте про це керівництво, особа, яка схилила Вас до протиправної поведінки, може повторити свою спробу, звернувшись до когось з Ваших колег. Захистіть своїх колег від спокуси бути залученими до корупційних діянь.

3) Якщо у Вас з'являється відчуття, що Вас хочуть попросити про послугу, яка суперечить Вашим обов'язкам, залучіть будь-кого зі своїх колег у якості свідка.

Іноді в ході розмови із сторонньою особою у Вас може виникнути підозра, що Вам намагатимуться зробити протиправну пропозицію, яку буде нелегко відхилити. Часто в такій ситуації не допомагає лише відмова від корупційної поведінки, тому Вам не варто намагатися владнати ситуацію власними силами. Запросіть до участі у розмові одного із своїх колег.

4) Працюйте так, щоб Вашу роботу можна було в будь-який момент перевірити.

Ваша робота повинна бути прозорою та зрозумілою для керівництва, колег та інших осіб. Можливо Вам доведеться змінити своє місце роботи (перехід до виконання нових завдань, перехід до іншого підрозділу) або бути тимчасово відсутнім (хвороба, відпустка), тому Ваша робота повинна бути настільки відкритою, щоб в будь-який час особа, що Вас замінить, могла виконувати Ваші обов'язки.

5) Чітко відокремлюйте службову діяльність від свого приватного життя. Перевіряйте, чи немає конфлікту інтересів між Вашими службовими обов'язками та приватними інтересами.

Спроби корупції часто починаються з того, що треті особи намагаються розширити службові контакти та перенести їх у сферу приватного життя.

Відомо, що особливо складно відмовити у «невеликій послугі», коли з цією особою існують дружні стосунки, а також коли сам службовець або його родина отримує привілеї у будь-якому вигляді (квитки на концерт, запрошення до дорогих ресторанів), на які не можна відповісти тим самим, тощо. Отже, в приватному житті Ви з самого початку повинні дати оточуючим зрозуміти, що відокремлюєте службову діяльність від приватного життя. Це дозволить уникнути підозри у Вашій корумпованості.

У кожної особи, яка звертається до Вас у зв'язку з Вашою службовою діяльністю, є право очікувати від Вас неупередженої, справедливої, обґрунтованої тобто добросовісної поведінки. Тому під час будь-якої службової діяльності, за яку Ви несете відповідальність, перевіряйте, чи не вступають Ваші власні інтереси, а також інтереси Ваших близьких осіб, в конфлікт з Вашими службовими обов'язками. Піклуйтеся про те, щоб ніхто не міг звинуватити Вас в упередженості.

Якщо в конкретних службових обов'язках Ви вбачаєте можливу суперечність Ваших службових обов'язків та приватних інтересів або інтересів третіх осіб, з якими Ви пов'язані, негайно повідомте про це своє керівництво з метою вжиття відповідних заходів (наприклад, звільнення Вас від виконання завдання).

Відмовтеся від виконання роботи за сумісництвом, якщо це суперечить вимогам законодавства або інтересам служби.

Якщо у випадку конфлікту інтересів Ви надали перевагу власним інтересам, окрім шкоди Вашому особистому авторитету, може бути завдано шкоду авторитету всього органу, в якому Ви працюєте.

б) Запобігайте корупції, викриваючи випадки корупційних діянь.

Корупції можна запобігти лише, коли кожний службовець відчуває свою відповідальність за досягнення загальної мети створення вільного від корупції органу.

Це означає, що всі працівники в рамках виконання своїх завдань повинні дбати, щоб сторонні особи не мали можливості впливати на рішення службовця і що корумпованих колег не можна прикривати через почуття солідарності або лояльності.

Не приховуйте протиправних діянь!